

DIAGNOSTICKÉ DOMÉNY

Školní věk
VYBRANÉ SNÍMKY – DALŠÍ BUDE DOPLNĚNO VE VÝUCE
POUZE PRO STUDIJNÍ ÚČELY

FONETICKO-FONOLOGICKÁ ROVINA

FFR

Úvod

- Klíčové postavení jazykových schopností v rámci čtení
- Zrakové vnímání je pouze vstup – navazuje mnohaúrovňové jazykové zpracování
- **Dobry čtenář** – jazykový cit, dobré porozumění řeči a dobré fonematické schopnosti
- Fonematické uvědomování má zásadní význam – slova mají kromě významu zvukovou formu – řetězce plynule vyslovených hlásek
- Které slovo je delší – had anebo žížala? 😊

Úvod

- **Fonemické uvědomování – zvládnutí řady úkonů se strukturou slova:**
- Identifikace hlásek ve správném pořadí
- Hlásková analýza a syntéza
- Manipulace s hláskami – přidání, odebrání, změna pořadí....

- Význam potvrzen řadou šetření v různých zemích

Úvod

- Nedostatečně rozvinuté fonemické uvědomování je jednou z hlavních příčin SPU
- Účinná prevence dyslexie – rozvíjení fonemického uvědomování u předškoláků a rizikových skupin dětí a žáků
- Fonemické uvědomování a jeho rozvoj – klíčové pro zvládnutí psaní
- FONEMICKÉ UVĚDOMOVÁNÍ JE HLAVNÍ PREDIKTOR PRO ČTENÍ A PSANÍ

Fonologický deficit

- Vliv na raný vývoj – NVŘ
- Vliv na auditivně-verbální paměť
- Vliv na rychlý přístup ke slovům – RAN
- Pojmenování a „mluvení“ – dodržení struktury slova – kolomotiva
- Deficit ve fonematickém uvědomování
- Potíže v automatizaci čtení a psaní
- PÍSMENA REPREZENTUJÍ FONÉMY

FFR

- Sledování specifík v oblasti
- Artikulace, respirace, fonace a rezonance
- Melodie, dynamika, tempo a rytmus řeči
—————→ srozumitelnost projevu

Stěžejní diagnostické nástroje

- Rozhovor
- Samostatné vyprávění a komentář (i s vizuální oporou)
- Soubory slov, texty písniček, básničky
- Specifické soubory slov – struktura a obtížnost dle jednotlivých kategorií hlásek
- Soubory slov – specifické asimilace a artikulační neobratnost
- Soubory slov – rezonanční vyváženost

Klidové dýchání

- Slyšitelnost
- Dýchání nosem
- Dýchání ústy
- Kombinace
- Příčiny dýchání ústy – možné komplikace

Specifika hlasového projevu

- Síla hlasu + emoční prožívání v zátěžové situaci
- Kvalita hlasu
- Hlasový začátek + zvládnutí prodloužené fonace (čas/stabilita)
- Rezonanční vyváženost

Specifika koverbálního chování

- Tvář
- Hrdlo
- Další oblasti
- Situace
- Míra projevu

Specifika plynulosti projevu

- Repetice
 - Prolongace
 - Dysfluence
 - Bloky
-
- Nadměrná námaha
 - Psychická tenze

Tempo projevu

- Formy akcelerace
- Interverbální - intraverbální

- Repetice
- Přesnost artikulace
- Změny ve struktuře slova
- Srozumitelnost

Rovina foneticko-fonologická

- **vyšetření výslovnosti hlásek**
- Subjektivní hodnocení srozumitelnosti řeči – nápadnost a frekvence obtíží
- Samohlásky/souhlásky

- Opakování slov
- Spontánní projev
- Recitace a zpěv

- Diadochokineze
- Artikulační obratnost

Vyšetření sluchové paměti

- **opakování**
- slova
- slovní spojení
- jednoduché věty
- rozvité věty
- souvětí
- důležité pro porozumění řeči i vzdělávání

Propojení s dalšími oblastmi KS

Baterie testů fonologických schopností

G. Seidlová Málková, M. Caravolas

- **6 subtestů fonologického povědomí**
 - slabikování v pseudoslovech
 - rozpoznání hlásek v pseudoslovech
 - izolace hlásek v pseudoslovech
 - skládání hlásek
 - elize hlásek v pseudoslovech
 - prohazování slabik
- **2 subtesty rychlého jmenování**
- **1 subtest krátkodobé slovní paměti**
- **1 subtest slovní paměti a morfologicko-syntaktické roviny**

Využití materiály

- Obrazové přílohy
- Žetony
- Modelová nahrávka
- Podnětový materiál různé úrovně
- CVC, CCVC
- Delší zácvik a instruktáž – odlišení obtíží v hodnocených oblastech x neporozumění úkolům
- Komparace výsledků – percentil
- Sledované věkové kategorie – specifika

Zkouška sluchové diferenciacie Wepman – Matějček

- 19 dvojic bezesmyslných slabik
- od pěti let
- umožní zjistit, které skupiny hlásek dítě není schopné diferencovat
- 2. sestavy slov
- **nácvičné dvojice**
- hrep – chrep
- mreš – mreč
- zlní – zlní

Další postupy

- Soubor specifických zkoušek (T-239)
- Sluchová diferenciacie – úprava požadavku dle věku
- Sluchová syntéza
- Sluchová analýza
- Audiomotorická koordinace – percepce a reprodukce

Školní dovednosti

- Propojení s obtížemi ve verbální komunikaci
- Projevy percepčních oslabení

Školní dovednosti

- Pravopis
 - Mluvnická chybovost
 - Specifická chybovost
-
- Podíl pozornosti
 - Podíl percepčních obtíží, oslabení jazykového citu
 - Propojení s obtížemi v mluvené řeči

Písemný projev

- Školní sešity
- Domácí úkoly

- Opis
- Přepis
- Diktát
- Vlastní písemný projev

Písenný projev

- Psaní
- Charakter písma
- Výbavnost
- Čitelnost
- Sklon, velikost
- Grafomotorické tempo

Zkouška čtení (Z. Žlab, Z. Matějček)

- Články se stoupající obtížností
 - rychlost, přesnost a porozumění čtenému textu a další sledované oblasti
 - Zajíček
 - Nevděčný smrk
 - O krtkovi
-
- Hlasité x tiché čtení

Diagnostika SPU u adolescentů a dospělých osob

- **Pavla Cimlerová, Daniela Pokorná, Eva Chalupová (2007)**
- 8 modulů
- Vstupní modul – screeningový dotazník pro dospělé
- Modul čtení
- Modul psaní
- Modul fonemické povědomí
- Modul zraková percepce a koncentrace
- Modul řečové funkce
- Modul motorické funkce
- Modul prostorové a pravolevé vnímání
-**vybrané moduly vzhledem k oblasti komunikační schopnosti.....**

Modul psaní

- **Diktát – Procházka lesem**
- **Pseudoslovný diktát vět**
- ...*Štosováme žvelky načporu luho křastu.*
- **Pseudoslovný diktát slov**
- ...*kránučka...přestulda...samkalík...klošiňte...trůl*

Modul fonematického uvědomování

- **Sluchová analýza a syntéza slov**
- SA: štěstíčko, podpalubí, bezfosfátový
- SS: podplukovník, transformátor, nejnešťastnější

Modul fonematické povědomí

- **Test fonologické manipulace**
- CCVC: *troč/roč*
- CCVC: *priň/piň*
- CVCC: *vušť/vuš*
- CVCC: *šomp/šop*

Dospívající a dospělí

- **Artikulační obratnost a specifické asimilace – SLN**
- **6 vět – 2x opakování**
- **Preciznost a přesnost výslovnosti**
- Dálajláma lámal v lomě slámu.
- Královna Klára hrála na klavír.
- U Aniny nyní tikají hodiny.
- Tomíkova roztodivná dobrodružství nevnímám.
- Slečna nese v tašce sušené švestky.
- Na cvičišti čtyři svišti piští.

ROVINA
LEXIKÁLNĚ-SÉMANTICKÁ
MORFOLOGICKO-SYNTAKTICKÁ
A PRAGMATICKÁ

Heidelberský test řečového vývoje

- řečově-lingvistická a řečově-pragmatická složka
 - větná struktura
 - morfologická struktura
 - větný význam
 - slovní význam
 - interakční význam
 - spojování verbálních a neverbálních informací
 - interakční úroveň
-
- V MATERIÁLU NÍŽE JSOU SUBTESTY ZAŘAZENY DLE JAZYKOVÝCH ROVIN - OZNAČENY HSET

Skladba testu HSET

Větná struktura

- porozumění větám
- opakování vět

Morfologická struktura

- vytváření plurálu a singuláru
- tvoření odvozených slov
- odvozování přídavných jmen

Větný význam

- oprava významově nesprávných vět
- tvoření vět

Slovní význam

- hledání slov
- klasifikace pojmů

Interakční význam

- flexibilita pojmenování
- spojování verbálních a neverbálních informací
- dekodování a kódování záměrů

Integrační úroveň

- paměť pro text

1. lexikálně-sémantická rovina

- VARIANTY ÚKOLŮ
- Pojmenování
- Popis – předmět – obrázek – děj
- Výběr obrázku podle podstatného znaku
- Vysvětlení významu pojmů
- Práce s nadřazenými/podřazenými pojmy (s/bez vizuální opory)

LS – DALŠÍ VARIANTY ÚKOLŮ

- Nesmysl
- Sestavení dějové posloupnosti
- Vyprávění
- Reprodukce básničky, písničky
- Reprodukce slyšeného příběhu
- Antonyma, synonyma, homonyma
- Slovní řady
- chápání významu slov
- chápání abstraktních pojmů
- definování pojmů
- tvorba protikladů

Test pasivní a aktivní slovní zásoby

- dr. Durdilová, doc. Klenková (2015)
- **Pasivní složka**
- Od 4 let – horní hranice neomezena
- Výběr obrázku dle instrukce
- Podstatná jména, přídavná jména, slovesa – odvození dle vizuální opory

Test pasivní a aktivní slovní zásoby

- **Aktivní složka**
- Od 5 let až 11 let a 11 měsíců
- Vysvětlení významu slova

- Přehled uznávaných odpovědí

HSET slovní význam

- **SUBTEST WF hledání slov**
- ke třem daným slovům vymyslet čtvrté, které se k nim hodí
- sémantická organizace slovní zásoby
- *Modrá – žlutá – červená*
- *Ted' – později – předtím*
- *Slepice – krůta – kačena*
- *Veliký – vysoký – hluboký*
- *Kámen – voda – hlína*
- *Kostel – chata – vila*

HSET slovní význam

- **SUBTEST BK klasifikace pojmů**
- výběr konkrétních obrázků k danému nadřazenému slovu
- sémanticko-kognitivní operace

- *živočichové*
- *potraviny*
- *oblečení*

vyšetření porozumění řeči

- instrukce k určité činnosti
- identifikace - manipulace
- přizpůsobení náročnosti
- struktura instrukcí – obtížnost

Vyšetření porozumění řeči

- Chápání logických struktur (Pes je menší než slon, kdo je větší?)
- Chápání abstraktních pojmů
- Metafora, básnická řeč
- Postupný rozvoj porozumění obecným znakům a symbolům – značky, varování, noty...
- Obsah kreseb a fotografií, grafy, mapy (od 10 let)
- Postupný rozvoj porozumění informacím v psaném jazyce
- Porozumění v cizím jazyce

Token test (TT)

- Hodnocení míry porozumění řeči
- Diferenciace a manipulace s geometrickými tvary úkolem – dle instrukce

„Ukažte žlutý kruh“

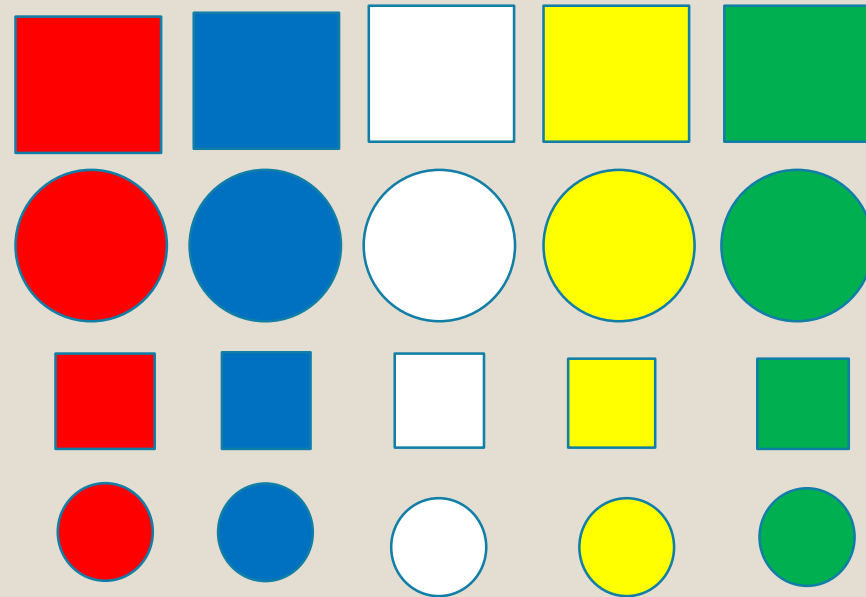
„Ukažte malý bílý čtverec“

„Ukažte velký zelený □

a malý červený kruh“

„Dotkněte se červeným □

červeného kruhu“

HSET větná struktura

- **SUBTEST VS – porozumění větám**
- porozumění větám různé gramatické obtížnosti
- osvojení gramatických, lingvistických pravidel
- materiál – figurky

- Konkrétní a abstraktní instrukce

Příklady instrukcí

- **Zadání pro děti mladší pěti let**

- Kočku chytil chlapec.
- Alík dovolí, aby si Ušáček lehl.

- **Zadání pro děti pětileté a starší**

- Kachna odplave dřív, než si ovečka lehne.
- Pes kousne medvěda, který chytí zajíce.
- Žirafa, kterou chytil zajíc, kousne kačenu.
- Malé dítě maminku umývá.

MORFOLOGICKO- SYNTAKTICKÁ ROVINA

• • • •

- **Hlavní kritéria jazykového vývoje!!!**
- Obratnost ve vyjadřování – flexibilita....
- Pozorování spontánního projevu dítěte – vyprávění, rozhovor, popis, reprodukce příběhu, **opakování vět**
- Jazykové cítění v písemném projevu – písemné odpovědi na otázky, psaní na dané téma
- Porozumění otázce, instrukci, větě....delšímu souvětí, přečtenému textu (sluch)

Spontánní projev

- Souvěří
- Rozvité věty
- Holé věty
- Jednoslovné odpovědi
- Citoslovce

- Sledujeme, co převládá + **příležitost**

Opakování vět

- Sledování kvality a kvantity chyb/složitost větného celku
- Charakter nepřesností – zásah do významu věty

Další varianty úkolů

- skloňování
- časování
- užívání rodů substantiv
- tvorba singuláru a plurálu
- stupňování adjektiv, **příslovců (8)**
- tvoření deminutiv
- přechylování
- odvození přídavných jmen od substantiva nebo slovesa
- využívání předložkových vazeb
- využívání zájmen – osobní, přivlastňovací
- jazykový cit
- převedení do minulého, budoucího času
- užití zvratných sloves
- kořen slova z řady slov (8 let)

syntax

- správnost větné skladby
- tvoření a chápání věty – rozlišení nesprávné
- variabilita nesprávnosti/porozumění
- délka a složitost větných celků

Zkouška jazykového citu

- Varianta pro předškolní děti
- Varianta pro děti školního věku – dle doporučení 1.-5. ročník
- Z. Žlab (1993)
- Orientační stenová norma

Zkouška jazykového citu pro předškoláky (doplňkový test Zkoušky jaz. citu – Z. Žlab)

- 3 krátké věty – 2 špatně/1 správně
- dítě určuje správné řešení
- hodný pejsek/hodná pejsek/hodné pejsek

- posloucháme rádi veselá pohádka/
- posloucháme rádi veselé pohádke/
- posloucháme rádi veselou pohádku

- Vašek včera sáňkovala/
- Vašek včera sáňkoval/
- Vašek včera sáňkuje

Zkouška jazykového citu – varianta pro školáky

- **1. TEN/TA/TO**
- **Určování rodů podstatných jmen**
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**
- **zácvik: teta – prázdniny**
- míč
- kolo
- hodiny
- žízeň

2.A MUŽSKÝ /ŽENSKÝ ROD

- Přechylování
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**

- **zácvik: lékař – řidič**
- dělník
- běžkyně

2. B Tvorba adjektiv od substantiv a sloves

- **zácvik: bouda pro psa – polévka z ryby**
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**
- člun s motorem
- míč, do kterého se kope

3.A Skloňování podstatných jmen

- **Zácvik:** u stolu je židle/sedni si na...
- ***VYBRANÉ PŘÍKLADY***
- máme doma štěně – rádi si hrajeme....
- dědeček má hůl – musí chodit o

3.B Převod věty do minulého času

- *zácvik: venku svítí sluníčko/včera..*
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**
- čteme hezkou pohádku – včera..
- pekaři pečou chleba –pekaři včera..

4. Skloňování slovních spojení

- *zácvik: hluboký les/děti zabloudily..*
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**
- rozbité pero – nemohl psát s..
- můj cvičený pes – povídali jsme si o...

5. Hledání společného základu – kořeny slova

- Závčik:
- **VYBRANÉ PŘÍKLADY**
- (lep) lepidlo, lepit, nálepka, polepený...
- (kov) kovář, kovový, výkovek, podkova...

HSET větná struktura

- **SUBTEST IS opakování vět**
 - používání vývojově specifických syntaktických pravidel
 - zkracování vět
 - nahrazování pasivních vazeb aktivními apod.
-
- *Dnes na závodech předběhl Honza Petra.*
 - *Teta, která u nás dávno nebyla, přijede na návštěvu.*
 - *Představím vám pána, jehož syn je velmi úspěšný.*

HSET morfologická struktura

- **SUBTEST PS vytváření plurálu a singuláru**
- morfologicky správné rozlišování
- běžná slova a pseudoslova
- obrazový materiál

- *jedno auto – dvě...*
- *jedna tykalka – dvě....*
- *jeden stabor – dva...*
- *dvě koulátka – jedno...*
- *dva tumbíci – jeden...*

HSET morfologická struktura

- **SUBTEST AM tvoření odvozených slov**
- schopnost vytvářet odvozená slova od základních tvarů podle gramatických pravidel
- *zahradničit zahradník – zahradnice –zahrada– kvítko*
- *čangařit - čangař – čangařka – čangárna – faktor*

HSET morfologická strukturaH

- **SUBTEST AD odvozování přídavných jmen**
- vyjádření rozdílů mezi vnímanými vlastnostmi předmětů – stupňování
- částečné využití pseudoslov

- *jablko – fleky*
- *trojúhelník – venty*

HSET větný význam

- **SUBTEST KS oprava významově nesprávných vět**
- rozpoznat a opravit nesprávná syntagmatická spojení
 - Maminka položila vázu s květinami pod stůl.
 - Když jdeme nakupovat do obchodu, vyděláváme peníze.
 - Tímto dárkem jsme mamince udělali velkou lásku.

HSET větný význam

- **SUBTEST SB tvoření vět**
- tvorba vět ze dvou, tří zadaných slov
- složitost je dána sémantickou blízkostí slov
- tvorba syntakticky a logicky správných celků

- *dvůr – ležet – pes*
- *radovat se – otec – dárek*
- *slunko - studený*

PRAGMATICKÁ ROVINA

Pragmatická rovina řeči

- **Rizika subjektivního hodnocení a nové, zátěžové situace**
- Komunikační vzorce – chování v souladu/rozporu s kontextem
- **Forma chování** x obsah sdělení
- Přiměřenost reakce na komunikačního partnera – soulad použití výrazových prostředků
- Iniclace komunikace – kladení otázek, doptávání....v úkolové situaci
- zpětná vazba – vzájemné ovlivňování

Pragmatická rovina řeči

- **Chování při komunikaci**
- Udržování konverzace
- Role mluvčího i posluchače - turn-taking
- Odhad znalosti partnera v komunikaci
- ovládání a respektování pravidel
- komunikační flexibilita
- zdvořilostní návyky

Pragmatická rovina řeči

- Video/audio záznam
- Zápis...narušení kontinuity, přesnost záznamu
- Sledování verbální i neverbální složky, PMN

HSET interakční význam

- **SUBTEST BF Flexibilita pojmenování**
- danou osobu pojmenovat vždy jinak na základě jejích různých vztahů k jiným osobám
- rozlišování struktur mezilidských vztahů na základě oslovení

- *Tady je muž. Jmenuje se Jan Novák.*
- *Jak mu říká jeho **manželka**?*
- *Jak mu říká jeho **ředitel**?*

interakční význam

- **VN Spojování verbálních a neverbálních informací**
- přiřazení daného výroku jedné ze čtyř osob na obrázcích na základě jejich emocionálního výrazu
- *Spoléhám se na to, že to uděláš dobře.*
- *To je přece na zbláznění. Ty jsi úplný blbec!*

HSET interakční význam

- **SUBTEST ER dekodování a kódování záměru**
 - Dítě má odlišně verbálně reagovat na obsah jednotlivých výroků dle převzaté emocionální reakce
 - Porozumění obsahu výroku
 - Ztotožnění s jinou osobou
 - Empatické i kognitivní převzetí její perspektivy
 - Slovní formulace daného výroku
 - Vyjádření příslušného záměru mluvčího
 - Subtest se zadává pouze pětiletým a starším dětem
- práce s obrázky

příklady

- **obrázek Spokojený**
- Chlapec právě vrazil tříkolkou do tohoto pána. Pán chce, aby byl příště opatrnější. Co řekne tomu chlapci?

- **Zuřivý**
- Do tohoto pána také vrazilo dítě. Co myslíš, že řekne on tomu chlapci?

HSET integrační úroveň

- **SUBTEST TG paměť pro text**
- dítě má za úkol udržet v paměti a s větším časovým odstupem rekonstruovat delší smysluplný text
- pohádka

Práce s obrazovým materiálem

- **Obsah**
- Interpretace
- Porozumění situacím
- Rozlišení „chování“
- Porozumění a vyjádření – specifická slovesa

Sledování projevu

- Interpretace projevu dítěte
- Kognitivní oblast
- Pragmatika
 - kontext
 - interpretace emocí druhých
 - sociální
 - lingvistická

Kategorie ke sledování a rozvoji

- Identifikace a verbalizace jednoduchých a komplexních emocí
- Poznání příčiny událostí z kontextu
- Vytvoření vztahu mezi vnitřním rozpoložením a chováním
- Předvídání chování druhých

Kategorie ke sledování a rozvoji

- Porozumění základním otázkám – kdo, co, komu, proč....?
- Porozumění přímé/“nepřímé“ řeči
- Porozumění situacím – lež, podvod, žert....
- Porozumění a vyjádření morálního úsudku
- Řešení „pragmatických“ problémů

ZDROJE

- CIMLEROVÁ, P., POKORNÁ, D., CHALUPOVÁ, E. (2007) Diagnostika specifických poruch učení u adolescentů a dospělých osob. Praha: IPPP.
- DVOŘÁK, J. (1999). Slovní patlavost: verbální dyspraxie. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.
- GRIMMOVÁ, H., SCHÖLER, H., MIKULAJOVÁ, M. (1997). Heidelberský test vývoje řeči H-S-E-T. Brno: Psychodiagnostika.
- MATĚJČEK, Z., ŠTURMA, J., VÁGNEROVÁ, M., ŽLAB, Z.(T-202). Bratislava: Psychodiagnostika.
- MIKULAJOVÁ, M., NOVÁKOVÁ-SCHÖFFELOVÁ, M., TOKÁROVÁ, O., DOSTÁLOVÁ, A. (2016). Trénink jazykových schopností podle D.B. Elkonina (předgrafémová a grafémová etapa). Praha: ŠPZ Centrum rozum V.O.S.
- SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G., CARAVOLAS, M. (2013). BTFS. Praha: NÚV.
- ŽLAB, Z. (1993). Zkouška jazykového citu. Ostrava: Microdata.
- http://www.inkluze.upol.cz/portal/velke_publicace/katalogy/final_NKS_Kat_ver_diskuse.pdf
- **Další zdroje budou doplněny ve výuce.**